

ELEMENTE INTRODUCATIVE LA *LECTIO DIVINA*

Vasile GORZO

RÉSUMÉ: Éléments introductifs à la *lectio divina*. La rencontre de l'homme avec Dieu se fait à travers la Parole divine. Par le mystère de l'incarnation, le Logos de Dieu s'est manifesté dans la personne du Christ. Sous une autre forme, c'est le même Logos qui se révèle dans l'Écriture, lieu privilégié de présence et de grâce. À l'écoute des pères et des moines de l'Église, cet article se propose de faciliter l'accès à la rencontre avec Dieu par l'intermède des Écritures. La lecture priante de la Bible a une longue tradition. Passant par les degrés de la *lectio*, la *meditatio*, l'*oratio* et la *contemplatio*, l'accueil de la Parole de Dieu conduit le lecteur à une transformation intime de son être. Au cœur de l'Église, la Sainte Écriture a une place centrale. Unie à la sainte tradition, inspirée par l'Esprit Saint, elle constitue la règle suprême de la foi et communique mystérieusement la vie divine. Dans une invitation de retourner à cette source intarissable, la *lectio divina* permet à l'Esprit Saint d'irriguer tout notre être avec l'eau vive de la Parole, nous faisant entendre le message d'amour que Dieu a pour chacun de nous. Elle découvre à l'homme d'aujourd'hui la route de la rencontre avec le Christ et lui donne un avant-goût de la vie éternelle.

I. Conceptul de *lectio divina*. Scurtă privire istorică

De la origine, *lectio divina* traduce relația omului cu Cuvântul lui Dumnezeu prin citire, meditare, rugăciune și punere în practică a acestuia. În această experiență pe care călugării au iubit-o dintotdeauna nu este vorba nici de exegeză monastică, nici de hermeneutică, nici de folosirea teologică sau omiletică a Sfintei Scripturi, ci este vorba de un tip de lectură pașnică și gratuită, care cere totuși omului un efort de reflexie și o deschidere necesară înspre rugăciune; concentrarea se face pentru a primi și interioriza Cuvântul biblic, mijloc esențial prin care persoana poate trăi comuniunea cu Dumnezeu. Cuvântul este locul privilegiat al întâlnirii cu Dumnezeu cel viu care se comunică. Scriptura nu anunță doar Cuvântul lui Dumnezeu, ea este Cuvântul lui Dumnezeu, prezent și activ printre noi, unul din „locurile” privilegiate unde se poate contempla imaginea sa și unde se comunică harul. Citirea savuroasă a Scripturii, trecând prin gradele lui *lectio*, *meditatio*, *oratio* și *contemplatio*, conduce la o interiorizare progresivă a Cuvântului, care poate apoi împlini opera sa de transformare a ființei din interior.

Împreună cu rugăciunea, cu citirea psalmilor și cu munca, *lectio divina* est unul din mijloacele caracteristice ale tradiției monastice de a-l căuta pe Dumnezeu. Ea poate fi descrisă ca o metodă prin care sufletul, călăuzit și hrănit de Cuvânt și de Spirit, trece progresiv de la lectura propriu-zisă (*lectio*) la o reflecție profundă asupra fragmentului dat (*meditatio*), pentru a atinge scopul exercițiului, adică rugăciunea (*oratio*): este o „rugăciune a Scripturilor”¹.

Lectio nu este o lectură ca și oricare altele. Obiectul său principal este Cuvântul lui Dumnezeu și de aici derivă adjectivul *divina*². Calificativul *divina* atribuit lui *lectio* indică faptul că obiectul ei este Sfânta Scriptură și atestă întâlnirea minții omului, prin intermediul acestei *pagina sacra*, cu cuvântul lui Dumnezeu care este „cuvânt de adevăr și înțelepciune, mult mai luminos decât soarele și care penetrează adâncurile inimii și ale minții”³. *Lectio* este *divina* nu doar pentru că se exercită asupra cuvântului divin al Scripturii, ci pentru raportul ce îl întreține cu acest cuvânt divin, pentru legătura dintre mintea, inima și spiritul omului cu Spiritul lui Dumnezeu. *Lectio* și *divina* sunt doi termeni care, puși împreună, indică faptul că Dumnezeu vorbește omului și că omul se face ascultătorul lui Dumnezeu.

Pașilor obișnuiți - *lectio*, *meditatio*, *oratio*, *contemplatio* - Hugues de Saint-Victor (+1141) le adaugă și etapa *operatio* sau săvârșirea faptelor bune⁴. Aceasta generează un aspect vital în orice itinerariu spiritual, bazat tot pe indicațiile Scripturii: „Pentru că a lui făptură suntem zidiți în Isus Cristos spre fapte bune, pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele” (Ef. 2, 10). Pentru ca *lectio* să ajungă la *contemplatio*, practicantul trebuie să trăiască într-o slujire plină de umilință, o *operatio* sau *diakonia* curate. Lectura meditată și rugată a Cuvântului nu se poate despărți de împlinirea acestui Cuvânt în viața concretă, căci viața spirituală este implicit legată de viața morală, participare vie și deplină în lucrarea mântuitoare a lui Cristos pentru mântuirea lumii.

Încă din iudaism a fost practică o lectură meditativă și de rugăciune a Cuvântului lui Dumnezeu, o ascultare ce angajează toată ființa în calea iubirii efective de Dumnezeu: „Cuvântul este aproape de tine, pe buzele tale și în inima ta”. (Deut. 30, 14; Rom. 10, 8). În Psalmul 118, psalmistul își exprimă bucuria generată de meditarea zi și noapte a Torei: „Am cugetat la poruncile tale, pe care le-am iubit foarte. Am ridicat mâinile mele la poruncile Tale pe

¹ Cf. J. Rouse, *Lectio divina* et lecture spirituelle, *Dictionnaire de Spiritualité*, vol. IX, 1976, col. 470-510.

² Cf. M. Masini, *Iniziazione alla lectio divina*, p. 34.

³ Clemente din Alexandria, citat de V. Lossky, *À l'image et à la ressemblance de Dieu*, p. 15.

⁴ Cf. J. Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, p. 109.

care le-am iubit și am cugetat la îndreptările tale”. (v. 47 și urm.). Cartea lui Neemia (8-9) descrie instituirea post-exilică a Liturghiei Cuvântului, recitarea vreme de o săptămână a cărții „legii lui Moise”, însoțită de interpretarea omiletică ce avea loc de-a lungul celei de a șaptea luni a anului. De asemenea, referitor la înrădăcinarea iudaică a *lectio divina*, legea comunității din Qumran stipulează ca o treime din noapte să fie consacrată citirii din Tora și rugăciunii⁵.

În practica primelor generații creștine este dificil de a discerne cu exactitate influența iudaică privitor la lectura privată a Scripturii. De la începutul creștinismului s-a încercat o trăire a credinței în Cristos, Cuvântul Tatălui, într-o totală ascultare față de tradiția evanghelică. Inițierea la Scripturi este una dintre căile prin care părinții îi conduc pe credincioșii lor la întâlnirea cu Dumnezeu, imitându-i pe apostoli înșiși. Încetul cu încetul vor exista exemplare scrise ale epistolelor lui Paul și ale evangheliilor. O anumită practică a lui *lectio divina* există așadar pentru creștinii primelor secole, dar este greu de urmărit o metodă clară de lectură pentru această perioadă. Va trebui așteptat însă demersul lui Origen pentru ca să apară cu precizie o referință și o practică a lecturii spirituale ca atare: *theia anagnōsis*⁶. Expresia va reveni aproape întotdeauna pentru a caracteriza *lectio divina*. Pentru Origen, citirea Scripturii este baza întregii vieți ascetice serioase, a oricărei cunoașteri spirituale. Un efort de atenție și de asiduitate este cerut: în fiecare zi trebuie revenit la fântâna Scripturilor pentru a potoli setea spiritului⁷. Însăși viața pe care o trăia Origen și discipolii săi nu dezmințea deloc aceste principii: perioada dimineții era ocupată cu meditarea Scripturii; în timpul mesei și înainte de culcare se citea Biblia în comun, „de așa manieră, adaugă Ieronim, încât citirea urma rugăciunii, iar rugăciunea urma citirii”⁸.

În sânul monahismului creștin, încă de la începuturi, Biblia ocupa un loc important în asceza călugărilor, fie că este vorba despre psalmii cântați și învățați pe de rost, fie ca este vorba de toate cărțile sfinte citite sau recitate într-un climat de „confruntare interioară între Cuvântul divin și inima omului”. Distingând lectura personală (*legere sibi*) de lecturile oficiului divin și de alte lecturi comunitare, legislatorii vieții monastice codifică, încetul cu încetul, practica *lectio divina*: precizează timpul, conținutul și metoda acesteia. Însă, în pofida eforturilor părinților care predicau o *lectio divina* pentru fiecare creștin, aceasta se va practica doar în mănăstiri pe parcursul mai multor secole. Călugării și fecioarele, eliberați de orice griji, sunt mai dispuși pentru a se consacra citirii și meditației. Chiar dacă arhitectura cu capiteluri și vitralii, „Biblia săracilor”, va exercita încetul cu încetul o funcție de suplinire, cu toate acestea trebuie să remarcăm lipsa reală a unei *lectio divina* din viața laicilor pe parcursul întregului Ev Mediu și până aproape de epoca modernă.

Dezvoltarea practicii *lectio divina* în tradiția latină este tributară influenței pe care o va exercita Grigore cel Mare pe parcursul întregului Ev Mediu. De-a lungul secolului al XII-lea, abații mănăstirilor din Apus, precum Hugues de Saint-Victor și Guig II Cartuzianul (+1188), au sistematizat practica lui *lectio divina* și au prescris-o călugărilor lor. Însă, din secolul al XVI-lea obiceiul cade aproape total în desuetudine chiar și pentru marea parte a călugărilor.

Epoca contemporană marchează sfârșitul exilului secular al Cuvântului din viața creștinilor. Se petrece o importantă revenire la Cuvântul divin nu doar în cărțile liturgice, așa cum o prevede conciliul Vatican II, ci chiar și în sensibilitatea și practica creștinilor care caută din ce în ce mai mult Cuvântul și din ce în ce mai puțin cuvinte. Conciliul ne amintește locul central al Cuvântului lui Dumnezeu în viața Bisericii: „Biserica a venerat întotdeauna dumnezeieștile Scripturi, după cum a venerat și însuși Trupul Domnului, neîncetând, mai ales în liturgia sacră, să primească Pâinea Vieții atât de la masa cuvântului lui Dumnezeu cât și de la aceea a Trupului lui Cristos și să o dea credincioșilor. Ea le-a considerat și le consideră, unite cu sfânta tradiție, drept regula supremă a credinței sale deoarece, fiind inspirate de Dumnezeu și consemnate în scris odată pentru totdeauna, ele ne comunică, în mod imuabil, cuvântul lui Dumnezeu însuși, iar în cuvintele profeților și ale apostolilor fac să răsunе glasul Spiritului Sfânt. Întreaga propovăduire a Bisericii, ca și religia creștină însăși, trebuie să fie așadar hrănită și călăuzită de Sfânta Scriptură. Căci în cărțile sfinte, Tatăl care este în ceruri iese cu multă iubire în întâmpinarea fiilor Săi și vorbește cu ei; în cuvântul lui Dumnezeu se află atâta putere și tărie încât el constituie pentru Biserică sprijin și forță iar pentru fiii Bisericii tăria credinței, hrană a sufletului, izvor curat și nesecat al vieții spirituale. De aceea Sfintei Scripturi i se pot aplica în chip minunat cuvintele: „Viu este cuvântul lui Dumnezeu și lucrător” (Evr. 4, 12), „care are puterea să zidească și să dea moștenire printre toți cei sfințiți” (Fapte 20, 32; cf. 1 Tes. 2, 13)”⁹. De aceea Biserica instruită de Spiritul Sfânt „(...) se străduiește să ajungă la o înțelegere tot mai profundă a Sfințelor Scripturi pentru a-și hrăni neconținut fiii cu cuvântul lui Dumnezeu (...)”¹⁰.

⁵ Cf. G. Vermes, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, p. 105.

⁶ Origen, *Epistola către Grigore taumaturgul*, p. 192.

⁷ Origen, *Homilii în Geneză*. 10, 2, 42, PG XII, 216 cd.

⁸ Ieronim, *Epistola către Marcellam*, 43, 2, PL XXII, 478c. Nu trebuie uitat faptul că, difuză sau precisă, influența lui Origen asupra tradiției ascetice și mistice care s-a dezvoltat în deșert și apoi în mănăstiri nu poate să fie negată. Didim cel Orb nu este străin de acesta. (cf. Socrate, *Istoria Bisericească*, V, 25). Înaintea lui Ieronim care-l numea „maestrul său”, Paladie îl întâlnește și Antonie îl vizita adesea. De la începutul experienței lor monastice la Anesi, Vasile de Cesarea și Grigore de Nazianz au redactat o *Filocalie* pe baza textelor lui Origen (Grigore, *Epistola* 115). Origen și-a exercitat influența și asupra lui Evagrie care face din lectură, împreună cu privegherea și rugăciunea, un mijloc de a opri distragerea spiritului (*Practicos* 5).

⁹ DV, § 21.

¹⁰ *Ibidem*, § 23.

Totuși „epifania” Cuvântului divin nu este o „revelare a măririi lui Cristos” (1 Pt. 4, 13) deoarece se realizează în forme și moduri care o acoperă de umbre. Înflorirea tipăririi publicațiilor biblico-pastorale a avut deseori un impact negativ, determinându-i atât pe preoți, cât și pe credincioși să nu se mai apropie într-o manieră personală de cuvântul divin, ci să se limiteze la lecturarea acestor comentarii biblice prefabricate. În comunitățile religioase, cartea Cuvântului a înlocuit cărțile ascetice, însă apropierea de Cuvânt a continuat să fie marcată de intelectualism, psihologism și sentimentalism, aservind Cuvântul diferitelor metode de meditație sau folosindu-l pentru a construi „proponeri pioase”¹¹.

După alunecările de acest tip în abordarea Sfintei Scripturi, se recunoaște astăzi ca necesară o reîntoarcere la Cuvânt, așa cum se realizează în *lectio divina*, prin care se caută întâlnirea cu Cuvântul viu plecând de la cuvântul scris. De fapt, astăzi se observă o reîntoarcere la practica lui *lectio divina* în diferite medii ecleziastice. Astfel, în ordinele religioase *lectio divina* a fost practică în vechime (secolele XIII-XIV); în prezent ea este redescoperită deoarece corespunde preocupărilor de revalorificare a izvoarelor creștine (Biblia, părinții, liturgia), precum și invitației conciliului. Această invitație se adresează implicit și laicilor: „*Lectio divina*, apropierea personală de Scriptură, este un drept al fiecărui botezat și trebuie să fie accesibilă tuturor, deoarece ea este unul din mijloacele cele mai eficiente ale fiecărui credincios pentru a culege fructele ascultării Cuvântului lui Dumnezeu”¹². Astfel „epifania” Cuvântului se arată unită cu reîntoarcerea la practica *lectio divina*.

II. Dumnezeu prezent în Scripturi

Scriptura anunță Cuvântul lui Dumnezeu și, mai mult, ea este Cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul divin printre noi¹³, iar unicul obiect al Scripturilor este Cristos.

Cuvântul lui Dumnezeu, scrie cardinal von Balthasar¹⁴, nu este înainte de toate Scriptura, ci este Isus Cristos, pregătit de Vechiul Testament și realizat în cel Nou. Cărțile Scripturii se unesc într-un corpus și se raportează unele la altele ca și părțile unui trup unic. Deschise după forma lor specifică, aceste scrieri sunt un tot unitar, definitiv, o singură mărturie despre Cuvântul întrupat. „Toată Scriptura divină este o singură carte și această carte unică este Cristos, căci toată Scriptura divină vorbește de Cristos și se împlinește în Cristos”¹⁵. Dacă citim Scripturile la lumina Spiritului care i-a inspirat pe hagiografi, spune Hugues de Saint-Victor, atunci vom descoperi același unic obiect al Scripturilor care este Cristos. Iar sfântul Ieronim ne-a lăsat o afirmație care a devenit celebră „Necunoașterea Scripturilor înseamnă necunoașterea lui Cristos”¹⁶. Același atitudine o avea și Origen, care nu considera că Logosul divin ar fi așteptat întruparea pentru a se face revelatorul Tatălui: același Logos care s-a manifestat patriarhilor și a vorbit prin profeții în Vechiul Testament este același Logos despre care evanghelistul Ioan a spus: „La început era Cuvântul, și Cuvântul era la Dumnezeu, și Cuvântul era Dumnezeu” (In. 1, 1). „Unuia și aluia - Cristos și Scriptura - se cade același titlu: Cuvântul lui Dumnezeu, revelația. Nu sunt doi Logos diferiți, ci unul singur: Logosul divin care vorbește prin Scripturi”¹⁷.

În ansamblul Scripturilor se realizează unica venire a Cuvântului în lume. Este același Cuvânt care s-a încorporat în Scripturi și care s-a întrupat în Cristos. Așa cum rezumă cardinalul de Lubac, este vorba de același „Logos-Cuvânt care iese din Tatăl, care se manifestă în Scripturi și care se face trup în Isus”¹⁸. Astfel, încorporat în Scripturi sau întrupat în Cristos, totdeauna este același Cuvânt etern al Tatălui, același Logos ce trebuie găsit dincolo de voalul literei sau al trupului. Cel despre care ne vorbește Cuvântul este cel care ne vorbește prin Cuvânt și care este prezent în Cuvânt.

Lectio divina ne invită să citim textul în el însuși și pentru el însuși, deoarece autorul real al textului, Dumnezeu, este în text. Suntem în prezența unui text unic în care Scriptura este Cuvânt: semnele scrise sunt semnele înseși ale unei prezențe. În acest sens trebuie înțeles faptul că textul realizează o prezență a Celui care vorbește. El nu trimite, ca un text profan oarecare, la o prezență exterioară textului; în credință, *lectio divina* este o ascultare atentă, inteligentă și un silențiu primitiv, care redau în mod real prezența Celui care vorbește. Astfel, înțelegem că *lectio* este o lucrare infinită, o operă neterminată pe parcursul vieții unui om. Nu vom termina niciodată citirea și înțelegerea Cuvântului lui Dumnezeu.

Scriptura vorbește pentru mine. Ea îmi vorbește despre Dumnezeu dar și despre mine. „Dacă Scriptura este pentru noi oglinda lui Cristos și, prin El, oglindă a lui Dumnezeu, ea este de asemenea și oglinda ființei noastre în fața lui Dumnezeu”¹⁹. În acest sens *lectio divina* nu este o lectură în înțelesul clasic al termenului: când Dumnezeu îmi vorbește, mă introduce în propria mea lume, deschide în fața mea o cale de speranță și de libertate, mă conduce spre

¹¹ Cf. E. Bianchi, *Cuvânt și rugăciune...*, p. 15.

¹² C. M. Martini, *In principio la Parola*, p. 56.

¹³ Pe parcursul acestui studiu, „Cuvântul” lui Dumnezeu, scris cu literă mare, se referă la cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi; „cuvântul” lui Dumnezeu, scris cu literă mică, va face referință mai degrabă la textul sacru al Scripturii.

¹⁴ H.U. von Balthasar, *Catholique*, p. 91.

¹⁵ H. de Saint-Victor, *De arca Noe*, 2, 8; PL CLXXVI, 642c.

¹⁶ Ieronim, *In Is*, Prolog, PL XXIV, 17.

¹⁷ Origen, Comentariu la Ioan, 5, 5-6 citat de J. Letellier, *Le logos chez Origène*, *Rev. Sc. Ph. Th.*, 75, 1991, p. 603.

¹⁸ H. de Lubac, *Histoire et Esprit; intelligence de l'Écriture d'après Origène*, p. 336.

¹⁹ Fr. Francois și Fr. Pierre-Yves, *Méditation de l'Écriture*, p. 36.

patria mea, spre pământul făgăduinței. „Pagina sacră”²⁰ este deci un text ce trebuie citit, exploatat, sondat, rugat, contemplat, fără a putea fi epuizat: în el căutăm și găsim inefabila bunătate a lui Dumnezeu și darurile sale mărețe pentru noi.

III. Etapele lui *lectio divina*

În continuare o să ne „așezăm la școala călugărilor” pentru a ne lăsa ghidați în practica *lectio divina*, pentru a asculta Cuvântul divin. Știm deja din cele prezentate mai sus că *lectio divina* constă într-o experiență specific creștină de interiorizare a Cuvântului divin, o lectură a Sfintei Scripturi într-o manieră hrănitoare și savuroasă, cu scopul de a-l lăsa să vibreze în adâncul nostru, pentru a putea să i ne conformăm cu întreaga viață. Să parcurgem așadar etapele acestui exercițiu al spiritului.

În *Epistola despre viața contemplativă* sau *Scara monahilor contemplativi*, Guig II Cartuzianul descrie gradele lui *lectio divina* astfel:

„Într-o zi când, mâinile fiindu-mi ocupate cu osteneala trupească, am început să cuget la exercițiul omului duhovnicesc, dintr-o dată s-au înfățișat sufletului care cugeta, patru trepte duhovnicești și anume: citirea, meditația, rugăciunea, contemplația. Aceasta este scara monahilor contemplativi [*claustralium*] prin care aceștia se ridică de la pământ la cer; chiar dacă se distinge prin puține trepte, ea are însă o mărime covârșitoare și de necrezut, pentru că un capăt al ei este înfipt în pământ iar partea de sus străbate norii și scrutează tainele cerurilor. Citirea [*lectio*], deci, este o cercetare sârguincioasă a Scripturilor cu încordarea sufletului. Meditația [*meditatio*] este o lucrare râvnitoare a minții, care - sub conducerea rațiunii proprii - caută cunoașterea adevărului ascuns. Rugăciunea [*oratio*] este încordarea gata de jertfă a inimii spre Dumnezeu, spre îndepărtarea răului sau dobândirea binelui. Contemplația [*contemplatio*] este o anume ridicare deasupra ei înșiși a minții atârnată de Dumnezeu și care gustă bucuriile dulceții veșnice. Citirea caută dulceața vieții fericite, meditația o găsește, rugăciunea o cere, contemplația o gustă. Citirea aduce guria hrana solidă, meditația o mestecă și o rupe, rugăciunea dobândește savoarea, contemplația este însăși dulceața care bucură și revigorează. Citirea este în coajă, meditația în miez, rugăciunea în cererea dorinței, contemplația în desfătarea dulceții dobândite.”²¹

Așadar, *lectio* este treapta începătorilor, *meditatio* este treapta celor care progresaază; *oratio* este treapta celor care aparțin lui Dumnezeu, iar *contemplatio* este treapta celor care au atins perfecțiunea. Păstrând în memorie integralitatea parcursului, vom aborda fiecare din aceste etape și vom dezvolta anumite aspecte practice pentru fiecare în parte, căci scopul propus nu este o „știință” asupra tradiției monastice, ci o „cunoaștere savuroasă” a Cuvântului, loc de întâlnire cu Dumnezeu cel viu.

III. 1. Prima etapă: lectura

Este adevărat că *lectio* face referire la acțiunea de citire, însă etimologic cuvântul derivă de la verbul latin *lego* ce înseamnă a *culege*, a *aduna*. Departate de a fi o simplă lectură a unui text, *lectio* dorește înainte de toate să *culeagă* ideea aceluia text, să *adune* mesajul ce se transmite²².

Atitudinea fundamentală în care abordăm lectura este cea a credinței, înțeleasă ca primire a unei inițiative divine ce se prezintă sub forma unui Cuvânt. Însă fiind vorba de lectură, la o primă abordare ar fi mai indicat să vorbim despre „carte” sau despre „Scripturi”, mai degrabă decât despre un „Cuvânt”. De altfel, la origine *lectio divina* nu desemna acțiunea de a citi, ci se referea la textul însuși care era citit. Expresiile: *lectio divina* și *sacra pagina* făceau referire la aceeași realitate; progresiv doar, expresia *lectio divina* a început să exprime acțiunea de citire a Cărții sfinte. Totuși, precizează părintele Jean-Claude Sagne: „Scriptura este prin ea însăși urma, inscripția și canalul Cuvântului lui Dumnezeu. Acțiunea de a citi ne permite să regăsim în Scriptură Cuvântul lui Dumnezeu viu printre noi. Prin lectură, Spiritul Sfânt ne introduce în locul de formare a Cuvântului, înainte ca acesta să se înscrie în carte”²³.

Lectio este înainte de toate o *auditio*, o ascultare; ascultare a Cuvântului murmurat exterior, apoi ascultare a ecoului interior al acestui Cuvânt ce răsună în noi precum murmurul Spiritului Sfânt. „A asculta” este fără îndoială unul din termenii care revine cel mai des în textul sacru; este Cuvântul care deschide mărturia de credință a poporului Israel și care-i conferă denumirea: *Şema*, provenind de la verbul ebraic care semnifică „a asculta”: „Ascultă Israel (Şema Israel) Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn. Să iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta” (Deut. 6, 4-5)²⁴. Însă această „ascultare” a Cuvântului divin nu trebuie să

²⁰ Această denumire de *pagina sacra* exprimă textul biblic asupra căruia se face *lectio divina*. Părinții folosesc de fapt expresii care pot părea disonante pentru sensibilitatea modernă, dar aceste expresii exprimă atașamentul și credința lor în Scriptură: pagini divine, pagini sfinte, pagini ale cărții lui Dumnezeu, pagini ale Cuvântului sacru, carte în care Dumnezeu vorbește omului, „puțul lui Iacob din care se scot apele care apoi se comunică în rugăciune”. Scriptura este „masa gătită de către Înțelepciune în care insondabila divinitate a Mântuitorului se oferă tuturor ca mâncare”; „tezaur al Spiritului Sfânt, a cărei bogăție este infinită precum este El”. De aceea textul se prezintă simplu și ușor în cuvinte, dar este profund prin măreția semnificației. Cf. M. Masini, *Iniziazione...*, p. 37-38, 106.

²¹ Guig II Cartuzianul, *Epistolă despre viața contemplativă*, II, Enzo Bianchi, *Cuvânt și rugăciune...*, p. 88.

²² art. *αναγνωσις*, G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*.

²³ J.-Cl. Sagne, *Traité de théologie spirituelle*, p. 112.

²⁴ Această mărturisire de credință formează partea centrală a oficiilor sinagogale. Cristos reia integral această formulă în Mc. 12, 29 atunci când este întrebat asupra celei mai mari porunci.

fie pasivă, ci activă; nu dobândită odată pentru totdeauna, ci constantă; nu sumară, ci minuțioasă. Aceasta presupune o psihologie de atenție și de căutare, de interogare a textului, de sensibilizare la cele mai mici nuanțe.

Dumnezeu îmi vorbește prin mijlocirea materială a textului scris. De aceea, pentru a-i onora inițiativa, *lectio divina* începe cu o lectură atentă și liniștită: „Când citești sfintele Scripturi, scrie sfântul Ambrozie, Dumnezeu este cel care se plimbă cu mine în Paradis”²⁵ *Lectio* este deci „(...) o plimbare liberă și destinsă, fără grabă, gratuită, ce implică o libertate particulară de a ne opri mai mult timp asupra unui cuvânt sau de a relua și a pune împreună anumite părți ale frazelor”²⁶.

Acest prim nivel al lecturii surprinde sensul „naiv” al Scripturii, adică sensul istoric, literal sau de asemenea „carnal”. La o primă vedere s-ar părea că sensul literal prezintă puțin interes pentru viața spirituală; cel mult ar putea să servească drept suport pentru sensul spiritual al Scripturilor. Însă aici apare un hiatus cultural între cititorii medievali și noi. Obișnuți fiind să consultăm cărțile, să le citim pe diagonală și cât mai repede posibil, noi întâlnim dificultăți în a regăsi savoarea sensului literal pentru că ne-am dezobisnuit să citim textul lent, cu voce tare, ca pe un obiect vizibil și în același timp sonor, pentru a aprecia lectura. Însă *lectio* este o lectură precisă, preocupându-se de toate detaliile textului. Cititorul trebuie să fie capabil să-și reprezinte cu precizie cadrul, personajele și obiectele de care este vorba în textul biblic.

În această etapă memorarea ocupă un rol important. A păstra *Tora* în inima sa, a nu o uita, a o repeta fără încetare, a o învăța și a o practica sunt expresiile cele mai curente ale învățaturii tradiționale evreiești: „Și poruncile acestea pe care ți le dau astăzi, să le ai în inima ta. Să le întipărești în mintea copiilor tăi, și să vorbești de ele când vei fi acasă, când vei pleca în călătorie, când te vei culca și când te vei scula. Să le legi ca un semn de aducere aminte la mâini, și să-ți fie ca niște fruntarii între ochi. Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale” (Deut. 6, 6-9). Memorarea este o activitate a rațiunii însă nu se reduce la o muncă intelectuală: nu este vorba de a analiza noțiuni, nici de a rezolva probleme, nici de a degaja o doctrină, ci de a se lăsa penetrat în interior de concepte cunoscute pentru a le trece din spirit în inimă pentru a se hrăni cu ele.

Acest efort de memorare prin care începe *lectio* pune în acțiune inteligența și afectivitatea noastră pentru a înțelege și iubi ceea ce am memorat. Cum am putea să învățăm ceea ce nu am înțeles și cum am putea să reținem ceea ce nu trezește în noi nici o simpatie? Una din motivațiile celor trei ore cotidiene de *lectio divina* în tradiția monastică benedictină era aceea de a permite o memorizare lentă a textelor citite sau ascultate în comunitate. Lectura poate să devină astfel ascultarea permanentă a lui Dumnezeu de o asemenea manieră încât viața celui care citește Scriptura să fie cu totul transformată într-un dialog cu Domnul.

III.2. A doua etapă: meditația

Lectio este citirea Cuvântului lui Dumnezeu, însă o citire care deschide spre o prezență: prezența lui Isus Cristos care ne vorbește prin textul pe care-l citim. *Meditatio* este o reflexie iluminată de către Spiritul care culege adevărurile divine semănate în Cuvânt. „Meditația sârguincioasă, spune Guig II Cartuzianul, nu rămâne așadar în afară, nu se oprește la suprafață, ci pune piciorul mai sus, pătrunde cele lăuntrice, scormonește fiecare amănunt în parte”²⁷.

Ne găsim așadar pe a doua treaptă care corespunde aprofundării literei în vederea revelării sensului spiritual ascuns. Litera de fapt este destinată să trezească curiozitatea, să dirijeze atenția spre realitățile supranaturale și nu să hrănească cititorul. Origen ne avertizează: „Dacă tu încerci să legi sensul divin de semnificația exterioară a cuvintelor, Cuvântul nu va găsi motive de a se coborî până la tine, el se va reîntoarce în locuința secretă care este o contemplație demnă de el”²⁸. În loc de a ne atașa de fapte și imagini materiale, este important să tindem, plecând de la acestea, spre ideile și realitățile pe care ele le evocă, le simbolizează și le conțin. Aparține rațiunii de a ne dezlipi atenția de sensul literal, exterior, superficial pentru a-i da acces la mana ascunsă.

Referitor la meditație sfântul Grigore cel Mare folosește termenul de *ruminatio*. Este atitudinea proprie a celor care reflectă asupra ceea ce au citit și au ascultat și astfel le păstrează în inimă. Prin această activitate „(...) călugărul se aseamănă unui animal care rumează”²⁹; or, noi știm din Biblie (Lev. 11, 3) că doar rumeătoarele sunt pure. Grigore va vorbi de asemenea și de *masticatio* pentru a ne aminti că noi devenim ceea ce mâncăm. Această „mestecare” semnifică primirea unei forțe noi pentru o viață nouă. De aceea Dumnezeul nostru dorește să ne hrănească El însuși cu hrana fiilor săi.

În această a doua etapă care este *meditatio* are loc interpretarea Scripturii sub conducerea Spiritului Sfânt. Interpretarea consistă în a face să apară în lumina sufletului nostru sensul spiritual care se ascunde în cel literal. Cum să fim însă siguri de faptul că nu ne găsim în subiectivism, interpretând Cuvântul în funcție de sensibilitățile sau stările noastre sufletești? Răspundem că nu este vorba de a impune un sens străin Cuvântului, ci mai degrabă de a-i

²⁵ Ambrozie, Epistola 49, 3, PL XVI, 950s.

²⁶ Fr. Francois și Fr. Pierre-Yves, *op.cit.*, p. 53-54.

²⁷ Guig II Cartuzianul, *op. cit.*, 5, *loc. cit.*, p. 89.

²⁸ Origen, Comentariu asupra Proverbelor, XXIII, PG XVII, 221-224.

²⁹ A. de Vogue, La lecture quotidienne dans les monastères, *Collectanea Cisterciensia*, 51, 1989, p. 241.

descoperi sensul ascuns. Și dacă este vorba de o dezvăluire - deci de o revelație - aceasta nu poate fi decât opera Spiritului lui Cristos care ne conduce progresiv la *adevărul întreg* (In. 16, 13) al Scripturilor.

Tradiția ne arată că nici o generație nu epuizează conținutul Cuvântului; am văzut deja că Obiectul Scripturii nu este decât Cristos, dezvăluit de către Spiritul Sfânt. În Scriptură, Spiritul debordează litera, în același timp fără a se găsi în afara acestei litere.

Pentru o obiectivă interpretare a Scripturii se impun două criterii de discernământ enunțate în Constituția dogmatică asupra Revelației divine, *Dei Verbum*: „[...] Sfânta Scriptură trebuie citită și interpretată întru același Spirit în care a fost scrisă”, adică această muncă de interpretare să fie realizată în Spiritul Sfânt, autorul principal al Scripturilor, singurul care poate să-i dezvăluie sensul ascuns. Apoi, spune conciliul: „[...] pentru a descoperi exact sensul textelor sacre trebuie avute în vedere cu nu mai puțină grijă conținutul și unitatea întregii Scripturi, ținând seama de tradiția vie a întregii Biserici și de analogia credinței”³⁰; adică interpretarea trebuie să se facă în interiorul misterului Cuvântului: interpretarea Scripturilor inspirate în lumina întregului Cuvânt revelat care își găsește unitatea și împlinirea în Cristos. Pentru a ne conforma acestui al doilea criteriu trebuie să dobândim o anumită familiaritate cu Cuvântul care să ne permită confruntarea spontană a pasajelor care se cheamă și se completează mutual. Memorarea, dobândită prin repetarea atentă a diverselor părți ale textului, în timpul lui *lectio divina*, devine punct de plecare pentru meditație, care consistă într-o penetrare tot mai profundă a sensului textului. Această „simpatie” dintre cititor și Cartea inspirată conduce la un adevărat dialog cu Cuvântul. Îmbinându-se cu alte pericope prezente în memorie, pasajele se transformă, prezintă noi semnificații și se deschid orizonturi noi de înțelegere. Astfel se articulează, prin apropieri ale textelor, în același timp transmiterea interpretărilor vechi și deschiderea spre noi perspective de înțelegere: „De aceea, orice cărturar care a învățat ce trebuie despre Împărăția cerurilor, se aseamănă cu un gospodar, care scoate din vistieria lui lucruri noi și lucruri vechi” (Mt 13, 52).

Locul privilegiat al meditației și al interpretării Cuvântului este liturgia³¹ și, mai mult, Biserica. Origen afirmă că doar Biserica înțelege Scriptura deoarece Biserica „se convertește spre Domnul” în credință; doar pentru comunitatea celor care cred și doar pentru ea singură *vălul cade* (II Cor 3, 14). Pentru a înțelege în mod spiritual Scriptura, cititorul trebuie deci să participe la mișcarea de convertire a Bisericii. Este deci imposibil de intrat în cunoașterea Scripturii fără a poseda în sine credința lui Cristos ca lumină, poartă și fundament al întregii Scripturi. După dimensiunea acestei credințe trebuie măsurată înțelepciunea care ne este dată de Dumnezeu pentru a gusta din Cuvânt. Dacă dorim să progresăm pe calea dreaptă a Scripturilor, ne spune sfântul Bonaventura³², trebuie să începem cu începutul, adică să accedem printr-o credință pură la Tatăl luminilor, plecându-ne genunchiul inimii și astfel să primim prin Fiul său în Spiritul Sfânt adevărata cunoaștere a lui Isus Cristos și, împreună cu cunoașterea, iubirea. Cuvintele Bibliei ne sunt cu atât mai puțin clare cu cât convertirea noastră este mai puțin serioasă.

Doar Spiritul poate să dezvăluie adevăratul sens al Scripturilor, poate să ne facă să descoperim ceea ce *lectio divina* vrea să fie de fapt: o întâlnire cu Cuvântul etern coborât la noi pentru a ne comunica din ceea ce este al său, adică viața divină: „Mai am să vă spun multe lucruri, dar acum nu le puteți purta. Când va veni Mângâietorul, Spiritul adevărului, vă va călăuzi în tot adevărul; căci El nu va vorbi de la El, ci va vorbi tot ce va fi auzit, și vă va descoperi lucrurile viitoare. El mă va proslăvi, pentru că va lua din ce este al meu, și vă va descoperi” (In. 16, 12-14). Scriptura nu ajunge pentru a comunica sensul său, acesta este transmis de Spiritul Sfânt: „A penetra până la inimă și la măduvă Cuvintele cerești, contemplând misterele profunde și ascunse cu o privire purificată a inimii, acest lucru nu îl obține nici știința umană, nici cultura profană ci singură puritatea inimii prin iluminarea Spiritului Sfânt”³³.

În acest cadru al celei de a doua etape a *lectio divina*, cea a meditației, se impune cunoașterea și utilizarea diferitelor metode de interpretare a Scripturii. În acest articol ne vom rezuma să enumerăm doar câteva din aceste metode, lăsând pentru un studiu următor o prezentare detaliată a acestora. Astfel, există metodele de interpretare ale iudaismului, ale lui Cristos sau ale apostolilor; nu trebuie uitate metodele de interpretare ale părinților Bisericii, cu cele patru sensuri ale Scripturii: literal, alegoric, moral sau tropologic și anagogic³⁴. Pot fi amintite metodele critice de interpretare ale Scripturii: critica textuală, critica literară, critica formei și cea redactării, critica istorică și analiza structurală etc. Mai pot fi luate în considerare și metodele filozofice de interpretare ale Scripturii. Studiile de hermeneutică și exegeză scripturară pot fi foarte utile în acest sens³⁵.

Lectio divina trebuie celebrată ca un sacrament; nu există *lectio* fără epicleză: „Cuvintele lui Dumnezeu nu pot fi pătrunse fără înțelepciunea sa, căci cel care nu a primit Spiritul lui Dumnezeu nu poate nicidecum să înțeleagă Cuvintele

³⁰ DV, § 12.

³¹ Acest lucru este valabil pentru tradiția iudaică și mai ales pentru cea creștină: liturgiile noastre duminicale ne dau exemple elocvente de apropieri ale textelor Scripturii între ele din Evanghelie și din epistole. Pentru practica sinagogală, a se vedea Ch. Perrot, *La lecture de la Bible dans la synagogue au premier siècle de notre ère, La Maison-Dieu*, 126 (1976), p. 24-41.

³² Bonaventura, *Breviloquim*, Prolog 2-5, J.M. Verlinde, *Initiation à la lectio divina*, p. 71.

³³ Ioan Casian, *Conferințe*, XIV, 9.

³⁴ Cf. H. de Lubac, *Exégèse médiévale, les quatre sens de l'Écriture*, cf. *Catehismul Bisericii Catolice*, 115-119.

³⁵ Art. hermeneutique și art. exegeze, *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*.

lui Dumnezeu”³⁶. Învățăm astfel de la părinți că interpretarea Scripturii sub iluminarea Spiritului Sfânt trebuie să fie sprijinită pe rugăciune, să fie făcută cu o inimă curată și în cadru de silențiu.

Trebuie remarcat faptul că *lectio divina* se poate practica atât individual cât și în grup. Călugării citesc și se roagă Scriptura în singurătate sau comunitar, după cum prevede regula monastică sau timpul liturgic. Această rămâne valabil pentru toți credincioșii, în funcție de posibilitatea sau dispozițiile interioare ale fiecăruia: un mod personal, silențios, rugat, contemplativ, gratuit, în care se încearcă întâlnirea cu Dumnezeu prin intermediul Cuvântului Scripturii. Și există un al doilea mod, cel comunitar și acesta gratuit, contemplativ și rugat, dar care este și colocvial, fratern, care îmbogățește reciproc, care se concretizează în *collatio*. Papa Grigore cel Mare, ținând omiliile sale asupra profetului Ezechiel și făcând referință la experiența sa trecută din mănăstire spunea ascultătorilor săi: „Confrunt explicarea acestui profet fără teamă cutezanță și cu umilință. Știu din experiență că multe lucruri din Scriptură pe care nu aș fi putut să le înțeleg singur am reușit să le înțeleg stând în fața fraților. Într-adevăr, Dumnezeu îmi dă mie ceea ce dă fraților mei”³⁷.

Tratăm aici despre *collatio* doar pentru a indica raportul său specific cu „meditație”. Termenul latin *collatio* semnifică „contribuția” unei persoane individuale la o operă colectivă în care fiecare să obțină beneficii prin raportul cu alții. Semnifică și „asemănare”, „confruntare” a propriei gândiri cu cea a altora. Referitor la *lectio divina*, *collatio* menține aceste aspecte de dialog, de colocviu a unei mici comunități care s-a reunit pentru *lectio* și *meditatio* asupra cuvântului divin cu scopul de a ajunge la *oratio* și de a găsi indicații pentru *operatio*.

Avem indicații despre acest termen încă din monahismul antic, din *Viața sfântului Antonie cel Mare* scrisă în 357 de sfântul Atanasie: „Sfintele Scripturi sunt suficiente pentru instruirea noastră, însă este bine să ne învățăm și instruiim reciproc în credință și să ne ajutăm unul pe altul prin cuvinte”. Aportul oferit de *collatio* pentru *lectio divina* a fost indicat în secolul al IX-lea de un călugăr benedictin, Smaragdo, în a sa *Diadema monachorum*³⁸: „*Lectio* aduce instruire, dar *collatio* obține o cunoaștere și mai aprofundată: de aceea *collatio* este mai folositoare decât simpla *lectio*”. *Collatio* ne mărește cunoașterea: de fapt, prin întrebările ce sunt puse, se exclude dubiul, iar prin obiecțiunile clarificate este pus în lumină adevărul care deseori este ascuns. Ceea ce pentru simpla *lectio* pare obscur și dubios, este clarificat prin *collatio*. Smaragdo precizează practica lui *collatio* prin trei termeni: *confessio* (aport al unei mărturii personale), *collucutio* (dialog înrădăcinat în cultură) și *confabulatio* (conversație fraternă).

Un specialist modern al monahismului, J. Leclercq, ne supune atenției o descriere destul de completă a lui *collatio*: o conversație comună în care, cu scopul unei clarificări reciproce, se discută o problemă spirituală, deseori legată de un fragment al Scripturii. Acest colocviu este considerat ca un complement util (după unii chiar necesar), pentru *lectio divina*. Vedem deci referința la Biblie, mărturia personală, complementaritatea lui *collatio* pentru *lectio divina*. Acestor elemente se vor adăuga și indicațiile de timp, loc, climat etc. Deoarece *collatio* este comunitar ca structură, tradiția monastică ne oferă anumite sfaturi utile pentru aplicarea sa, așa cum o face sfântul Vasile cel Mare: a vorbi în cunoștință de subiect; a interoga fără dorința de ceartă, polemică; a răspunde fără aroganță; a nu întrerupe pe cel care vorbește, dacă acesta spune lucruri folositoare; a nu interveni prin provocare (ostentație); a fi măsurat în vorbă și în ascultare; a nu avea rușine de a învăța de la ceilalți; a transmite cunoștințele fără nici un interes; a nu ascunde ceea ce a fost învățat de la alții.³⁹ Iar Isidor din Sevilla (secolul VII), între multele aforisme pe care el le-a notat în scris de la părinții antici, ni l-a transmis și pe acesta: „*Collatio* este mai bună decât *lectio* deoarece ne clarifică ceea ce rămâne obscur sau dubios din Scripturi”⁴⁰.

Collatio, chiar dacă vine dinspre o tradiție monastică veche, se arată a fi de o mare actualitate, răspunzând dorinței de dialog, de reflexie în grup, de conversație fraternă, de căutare comunitară, exigențe ale vieții contemporane.

III. 3. A treia etapă: rugăciunea

Să continuăm ascensiunea scării *lectio divina* sub conducerea lui Guig Cartuzianul: „Aprins de această torță, atârnat de dorințele sale, sufletul începe să presimțea suavitatea mirului din vasul de alabastru spart, însă nu cu gustul ci ca prin mirosul nărilor; și de aceea înțelege cât de suav este să simți experiența acestei curății a cărei meditare știe de acum că aduce atâta bucurie. Dar ce va face el sufletul? Se aprinde de dorința de a avea, însă nu află în sine în ce mod ar putea avea; și cu cât mai mult caută, cu atât mai mult însetează. Adăugând meditația, adaugă și durere, fiindcă nu simte dulceața pe care meditația o arată că este în curăția inimii, dar nu o și oferă. Văzând deci că nu poate ajunge prin el însuși la dorita dulceață a cugetării și a experienței, și cu cât mai mult se înalță cu inima, cu atât mai mult se înalță de la el Dumnezeu, sufletul se smerește, fuge spre rugăciune zicând: Doamne, cel ce nu ești văzut decât de inimile curate, caut citind și meditănd ce este și cum se poate dobândi adevărata curăție a inimii, pentru ca prin ea să te pot cunoaște fie și numai într-o cât de mică parte. Am căutat fața ta, Doamne; fața ta, Doamne, am căutat-o, mult am cugetat în inima mea, și în cugetarea mea s-a aprins focul și dorința de a Te cunoaște și mai mult. Frângând pentru

³⁶ Grigore cel Mare, *Moralia*, XVIII, 39, 60, PL CXXIII.

³⁷ Grigore cel Mare, Omiliile la Ezechiel, PL 76, 948-949.

³⁸ Smaragdo, *Diadema monachorum*, PL 102, 636.

³⁹ Vasile cel Mare, *Ep.* I, 2, 5

⁴⁰ Isidor din Sevilla, *Sententiarum*, III, 14, 1, PL 83, 688

mine pâinea Sfintei Scripturi, mi te-ai făcut cunoscut la frângerea pâinii, și cu cât te cunosc mai mult, cu atât te doresc mai mult., acum nu numai în coaja literei ci și în simțirea experienței. Nu pentru meritele mele cer aceasta, Doamne, ci pentru milostivirea ta. Căci mărturisesc că sunt un păcătos nevrednic; dar și <<câinii mănâncă din firimiturile care cad de la masa stăpânilor lor.>> (Mt. 15, 27). Dă-mi, deci, Doamne, arvuna moștenirii viitoare, o singură picătură măcar din ploaia cea cerească, cu care să-mi răcoresc setea, căci ard de iubire”⁴¹.

Astfel, cuprins de o sfântă dorință, sufletul abordează a treia treaptă a scării. *Oratio* este elanul inimii spre Domnul, a cărui frumusețe a fost presimțită în *meditatio*, dorință arzătoare de vizitare a Mirelui, îndreptată spre unirea strânsă în *contemplatio*. Sfânta meditație, explică Petru Venerabilul, este ca o servitoare a rugăciunii; stăpâna sa se sprijină pe ea pentru a se odihni, apoi se ridică mai curajoasă, ca după un timp de odihnă⁴².

Aceasta constituie momentul complementar al precedentelor etape: în acelea Dumnezeu mi-a dat Cuvântul său, iar în *oratio* eu sunt cel care îi dau cuvântul meu lui Dumnezeu. În *lectio* și *meditatio* Dumnezeu ne-a vorbit, iar în *oratio* suntem noi cei care-i vorbim lui Dumnezeu. Astfel exprimat, *oratio* se arată a fi acel dialog care este cu adevărat rugăciune. Pentru ceea ce ține de *lectio divina*, poate este mai bine a spune că elementul unificator al celor două versante de dialog este realizat de către „Mirele divin”. Când citești, Mirele îți vorbește; când te rogi, Mirele te ascultă. Sau mai putem spune că în centru este Cuvântul, în centrul ascultării, în centrul răspunsului: ascultăm Cuvântul, răspundem Cuvântului.

Oratio este rodul unei credințe vii; ea este răspunsul la chemarea și la inițiativa divină, laudă, mulțumire, adorație, ofertă de sine. Astfel, *oratio* este răspunsul de iubire pe care Fiul însuși îl adresează Tatălui în adâncul inimii noastre în Spiritul; ea este expresia cea mai pură a prezenței Spiritului Sfânt în noi.

Fiecare rugăciune creștină trebuie să se înrădăcească în Cuvântul lui Dumnezeu de unde ea își extrage motivația, elanul, orientarea și chiar expresia. Prima pas al rugăciunii este re-aproprierea Scripturii. În *oratio*, noi ne rugăm lui Dumnezeu cu Cuvintele pe care El ni le-a dat pe parcursul lui *lectio* și care s-au „întrupat” în noi prin *ruminatio* și *meditatio*. Acest loc central pe care trebuie să îl ocupe Cuvântul este cerut chiar de Biblie; în ea se găsesc comori minunate de rugăciuni⁴³. Acest lucru este emblematic la Maria din Nazaret prin unica sa rugăciune, Magnificatul, unde cuvintele ei sunt aproape în totalitate cuvinte din Biblie. Maria realizează ceea ce Augustin va spune mai târziu: „Nu spune lui Dumnezeu nimic fără de El”⁴⁴. În *lectio divina* se împlinește acea întâlnire în care Dumnezeu îi vorbește omului, iar omul îl ascultă pe Domnul (*lectio*), omul îi vorbește lui Dumnezeu, iar Dumnezeu îl ascultă pe om (*oratio*); totul prin intermediul cuvântului divin.

În practica lui *lectio divina*, monahismul a conservat și ne propune și azi ca rugăciunea noastră să fie făcută cu Cuvântul divin „cîtit, meditat, redat”. Astfel, noi nu mai avem nevoie de formule pentru rugăciunea noastră: este Cuvântul însuși care se ridică precum tămâia, fără zgomot și cu pace la cer⁴⁵. *Oratio* conduce astfel la pacea sufletească, deoarece ea introduce în plenitudinea Trinității.

Vorbind aici despre rugăciune, nu putem să nu ne referim și la aceea pe care Isus a învățat-o apostolilor: *Tatăl nostru*. Căci nu există cu adevărat decât o singură rugăciune: cea a lui Cristos, pe care Spiritul o exprimă în inimile noastre. În acest sens orice rugăciune autentică este „inspirată”. Toate rugăciunile sunt variante ale unicei teme: *Abba! Tată*. Rugăciunea noastră este deci totdeauna filială, căci participă la rugăciunea Fiului unic, care, după expresia lui Origen, nu este singur în rugăciune⁴⁶. Formulând cererile acestei rugăciuni, Isus organizează rugăciunea și dorința fiecăruia recitant. Această rugăciune sobră pare că este redusă de Isus la esență. Ori această reducere conduce la o cerere care nu este doar adresată către Tatăl, ci este o cerere a Tatălui. Și astfel se dezvăluie esența rugăciunii: nu este cerere a unui obiect care să satisfacă o nevoie sau alta, ci este o cerere ca El să ne fie Tată; primul lucru de cerut este acela de a urca la rangul de fiu.

Construită pe modelul rugăciunii prin excelență, *Tatăl nostru*, rugăciunea creștină se structurează în jurul a trei elemente esențiale: ridicarea spiritului spre Dumnezeu, întreținerea cu Dumnezeu și cererea la Dumnezeu a bunurilor de necesare. În interiorul acestui cadru general, multe modalități sunt posibile, după chemările Spiritului și dispozițiile celui care se roagă. Referitor la conținutul rugăciunii, sfântul Pavel învață: „Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru toți oamenii” (1 Tim. 2, 1). După Ioan Casian, această diviziune introdusă de apostol nu este fără semnificație; astfel începe el să caute semnificația diferitelor forme de rugăciune pe care crede el că le poate distinge în versetul de mai sus. Formele de rugăciune au fost tratate de mulți autori, aceștia distingându-le, în general, în patru categorii: de cerere, de mijlocire, de mulțumire, de laudă⁴⁷.

⁴¹ Guig II Cartuzianul, *op. cit.*, 5-6, *loc cit.*, p. 90-92.

⁴² Petru Venerabilul, Scrisoare către Gislebert, 7, J.M. Verlinde, *op. cit.*, p. 132.

⁴³ Cf. *DV*, § 15

⁴⁴ Augustin, *In Ps. 85*; *PL XXXVII*, 1031

⁴⁵ E. Bianchi, *Cuvânt și rugăciune...*, p. 60.

⁴⁶ Origen, *Despre rugăciune*, XI, *PG XI*, 448-449.

⁴⁷ *Catehismul Bisericii Catolice* n. 2626-2643 vorbește despre 5 forme: binecuvântare și adorație, de cerere, de mijlocire, de mulțumire și de laudă.

După Tatăl nostru, rugăciunea de predilecție a Bisericii este cea a Psalmilor. Dumnezeu ne cheamă și ni se adresează prin Cuvântul său, prin care vrea să deschidă un dialog cu copiii săi. Răspunsul nostru în rugăciune trebuie să fie în același timp cu adevărat uman, dar și demn de cel Preainalt. De aceea, Domnul, în condescendența sa, ne-a oferit o culegere de rugăciuni inspirate: psaltirea. Psalmii sunt Cuvântul pe care Dumnezeu îl pune în gura omului pentru a-l învăța să vorbească cu El, așa cum face un tată cu fiul său⁴⁸.

Psalmii abordează toate situațiile existențiale fără excepție pentru a le situa sub privirea Domnului. Astfel, în orice circumstanță, putem să ne adresăm lui Dumnezeu utilizând propriul său Cuvânt pentru a exprima sentimentele noastre. Una din primele învățături din Psalmi este aceea că nimic din viețile noastre nu îi este străin lui Dumnezeu și că toate evenimentele, bucurioase precum și dureroase, pot fi integrate în rugăciunea noastră. Psalmii sunt pentru acești un rezumat al întregii Scripturi transformate în laudă. „Toate Scripturile, atât cele din Vechiul cât și din Noul Testament sunt inspirate de Dumnezeu și folosite pentru învățatură. Însă cartea psalmilor le conține pe toate precum o grădină și le cântă”⁴⁹. La fel se exprima și sfântul Vasile, spunând că: toate Scripturile sunt inspirate și folosite, însă cartea psalmilor conține în ea singură tot ce este folositor în celelalte cărți⁵⁰.

Oratio izvorăște spontan din „întâlnirea dintre inima omului cu inima lui Dumnezeu prin mijlocirea cuvântului divin”⁵¹. Ca și în cazul meditației, suntem conduși spre „inimă, locul cel mai intim al omului, locul unde locuiește Dumnezeu”⁵². Rugăciunea este opera inimii și nu a buzelor căci Dumnezeu privește nu la vorbe, ci la inimă celui care se roagă. Această referință la „inimă” sugerează faptul că etapa a treia, *oratio*, din practica lui *lectio divina* poate integra acea „rugăciune a inimii” sau isihastă, și care constă esențial din repetarea unei scurte formule de rugăciune: „Doamne Isuse Cristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul.” (Lc. 18, 38). Ea se numește și „rugăciunea lui Isus” și practicarea ei ajută la a ajunge la rugăciunea continuă⁵³. „Aspectul esențial al acestei rugăciuni, ne învață Teofan Zăvorâtul, nu se găsește în cuvinte ci în credință, în părere de rău, în abandon către Domnul. Cu asemenea sentimente putem să rămânem în fața Domnului chiar fără cuvinte și să fim totuși în rugăciune. Rugăciunea lui Isus nu este un talisman; puterea sa provine din credința noastră în Domnul și dintr-o unire profundă a sufletului nostru cu inima lui. Dacă suntem în asemenea dispoziții, atunci invocare numelui lui Isus va fi eficace; dar simpla repetare a cuvintelor nu servește la nimic. Dacă rugăciunea lui Isus este mai puternică decât toate, aceasta se datorează doar numelui lui Isus, Domnul și Mântuitorul nostru. Însă este necesar să invocăm acest nume cu o credință totală și fără ezitare, cu o certitudine absolută despre prezența lui Dumnezeu, știind că El vede, aude, ascultă cu extremă atenție cererea noastră și că este gata să ne răspundă și să ne acorde ceea ce căutăm”⁵⁴.

La capătul dialogului nostru cu Domnul, înrădăcinat în Cuvântul său de adevăr și iluminat prin Spiritul său Sfânt, trebuie să intrăm într-un gest de adorație și de ofrandă a întregii noastre ființe, care ne introduce în interiorul Preasfintei Treimi însăși, de unde totul porcede și unde totul se întoarce și se împlinește. Adorația constituie pasajul de la *oratio* spre *contemplatio*. Rugăciunea se simplifică până la punctul de a nu fi decât o simplă privire, în care cel care se roagă se goleşte de el însuși, în așteptarea unei împliniri.

III. 4. A patra etapă: contemplația

Cuvântul nu este un intermediar care face obstacol întâlnirii imediate: el este locul unde Dumnezeu se revelează oferindu-se, locul unde Dumnezeu se dă spre a fi „cunoscut”. *Lectio* se împlinește în *contemplatio* care este încoronarea ei. „A citi, scrie A. de Vogue, înseamnă a se pregăti pentru contemplare, adică spre a întoarce privirea spre cer, a-și revigora dorința de viață veșnică”⁵⁵.

Contemplația este plinătatea *rugăciunii*, dar gratuit al lui Dumnezeu⁵⁶. Treapta contemplației este scopul supranatural al demersului; este vorba de o contemplație infuză, vizită a Spiritului Sfânt care transcende toate mijloacele folosite pentru a o dobândi și scapă oricărei descrieri precise: „Căci simțirea acestei dulceați nu este a celui ce citește, nici a celui ce meditează, *dacă nu-i este dat de sus*. Căci a citi și a medita este un lucru comun atât celor buni

⁴⁸ Ioan Paul II, Audiență generală din 28 martie 2001, *Osservatore Romano* 3 aprilie 2001; cf. P. Beauchamp, *Psaumes nuit et jour*, p. 21s.

⁴⁹ Atanasie, Scrisoare către Marcelin, *PG XXVII*, 12.

⁵⁰ Vasile cel Mare, Omilie asupra Psalmului 1, *PG XXIX*, 210-211.

⁵¹ Grigore cel Mare, Scrisoarea 32, *PL LXXVII*, 706.

⁵² Teofan Zăvorâtul, citat de Chariton de Valamo, *L'art de la prière*, p. 109.

⁵³ Numele de „rugăciune a lui Isus” este traducerea expresiei ruse „molitva Jisusova” echivalent cu grecescul *ευχη Ιησου*. Această rugăciune a fost introdusă în Rusia pe la mijlocul sec. XIV, apoi a fost popularizată în sec. XVII. În Bisericele din Orient ea pare a urca până la tradițiile părinților greci din Evul Mediu bizantin: Maxim Mărturisitorul, Grigore Palama, Simion Noul Teolog, Diadoh din Foticeea, sau chiar la părinții deșertului primelor secole: Macarie și Evagrie. După Meyendorff, „forma primitivă a rugăciunii lui Isus pare să fie *Kyrie eleison*, a cărei repetiție constantă în liturgiile orientale urcă la părinții deșertului”. Acest tip de rugăciune cere și atitudini exterioare și tehnici respiratorii și se aplică doar în solitudine. Cf. J. Meyendorff, *Saint Gregoire Palamas et la mystique orthodoxe*, p. 22. Călugării orientali bizantini folosesc un rozar din lână compus din 100 de noduri, numit „ciotki”, pentru a număra invocațiile și metaniile.

⁵⁴ Teofan Zăvorâtul, *loc. cit.*

⁵⁵ A. de Vogue, *loc cit.*, p. 250.

⁵⁶ Cf. Isac Sirul, *Tratate ascetice*, I, J.M. Verlinde, *op. cit.*, p. 177.

cât și celor răi; și chiar filozofii neamurilor au găsit conduși de rațiune în ce anume ar consta suma binelui. Dar pentru că <<deși l-au cunoscut pe Dumnezeu, nu l-au slăvit ca Dumnezeu și, încrezându-se în puterile lor, ziceau: Cu limba noastră ne vom mări, căci buzele noastre la noi sunt>>, nu au meritat să și primească simțit ceea ce au putut vedea. <<S-au rătăcit în gândurile lor și înghițită a fost înțelepciunea lor>>, pe care le-a dat-o studiul învățurii omenești și nu Spiritul înțelepciunii, Care singur dă înțelegerea cea adevărată, adică știința gustoasă care îmbucură și învigoarează cu o neprețuită savoare sufletul în care se afla: și despre care s-a spus: <<Înțelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean>>. Aceasta însă vine numai de la Dumnezeu: și așa cum Spiritul a încredințat multora îndatorirea de a boteza, puterea și autoritatea de a ierta păcatele prin botez dar a reținut-o numai pentru El însuși - de unde prin antonomază și distingând, Ioan a zis: <<Acesta este Cel ce botează>> - tot așa putem spune și despre El: acesta este Cel care dă savoare înțelepciunii și face gustoasă cunoașterea sufletului, pe care Dumnezeu o împarte cui vrea și când vrea și este dată puținora⁵⁷.

Contemplatio este o experiență profund personală, de aceea descrierile făcute de maeștrii spirituali sunt în mod necesar diferite. Dintre multele definiții, unele sunt semnificative precum cea care numește *contemplatio* rugăciunea simplei priviri⁵⁸. Privirea contemplatoare poate să se fixeze asupra misterelor infinite ale lui Dumnezeu; spre exemplu: Dumnezeu mă iubește, Dumnezeu îmi cunoaște numele, Dumnezeu mă invită, îmi vorbește, Dumnezeu mă cheamă. Se poate spune că există *contemplatio* atunci când mintea și buzele sunt în repaus și există o simplă fixare de privire asupra Domnului în timp ce inima se așterne într-o rugăciune fără cuvinte și unde voința încearcă să se unească ca și cum ar fi una singură cu voința Domului.

Alte descrieri ale stării *contemplatio* răspund diferitelor experiențe: rugăciune „în tăcere”, „de odihnă”, „de prezență a lui Dumnezeu”, „de credință pură”. Jean de Fécamp (secolul XI) vorbește de contemplația sub formă de rugăciune: „Spiritul meu înalță către tine, singurul Dumnezeu, privirea simplă a unei inimi pure. Totul tace, totul este calm, inima arde de iubire. Sufletul este umplut de bucurie, memoria de forță, inteligența de lumină. Iar spiritul întreg, înflăcărat de dorința de a vedea frumusețea ta, se simte răpit în iubirea realității invizibile⁵⁹. Sfântul Bernard spune cu realism că „sufletul îl atinge pe Dumnezeu: îl atinge cu mâna credinței, cu îmbrățișarea devoțiunii, cu ochiul minții. Îl atinge pe Dumnezeu, nu cu mâna ci cu iubirea, nu cu simțurile, ci cu credința⁶⁰. Iar papa Pius XII, într-o audiență radiofonică din 1958, spuse că „această contemplație consistă în a rămâne în Dumnezeu prin mijlocirea iubirii, pentru ca Dumnezeu să rămână în noi”. Comuniunea de iubire exprimă cel mai bine esența contemplației.

Cel care se află în rugăciune se face disponibil printr-o atenție răbdătoare însă cu totul focalizată asupra celui pe care inima sa îl dorește. Atenția spre Dumnezeu atrage prezența sa, iar prezența sa este viață, bucurie, fericire. Contemplația consistă într-o atenție pașnică; o simplă privire a sufletului, toată recalesă în ea însăși; rațiunea tace, lăsând iubirea să năvălească în inimă și în toată ființa. Elanul dorinței își atinge scopul, se odihnește în Dumnezeu; Cuvântul care, până acum era *cale și adevăr*, devine *viață* preafăcută care se răspândește în inima rugătorului.

Contemplatio este în mod esențial o înstăpânire a sufletului de către Spiritul Sfânt și odihnă în Domnul. Contemplația fixează toată atenția asupra prezenței și acțiunii lui Dumnezeu în noi și ne permite să rămânem în El. Astfel, ea ne unifică interior în Dumnezeu. Ea este găzduire a Treimii, care se face oaspetele inimii noastre; este transformare interioară care ne „înfiază” în Cristos; este intrare în marele Sabat al lui Dumnezeu a opta zi pentru care suntem creați. (Apoc. 3, 20). Locul inimii unde așteptăm vizita Domnului este acest cenacol interior unde, precum apostolii, noi veghem asiduu la rugăciune, însoțiți de Maria (Fapte 1, 14), chemând venirea Spiritului Sfânt promis.

Diversele modalități de rugăciune sunt urmate de o stare sublimă, de o elevație transcendentă. Este o simplă privire așintită înspre Dumnezeu, un imens foc de iubire. Sufletul se topește și se adâncește în sfântă afecțiune și se întreține cu Dumnezeu ca și cu propriul tată, într-o tandrețe cu totul particulară. Această rugăciune nu se ocupă de nici o imagine; dimpotrivă, ea nu se exprimă niciodată prin cuvinte ci țâșnește într-un elan de foc, cu o impetuozitate de nestăvilit. Extaziată dincolo de simțuri, această rugăciune de foc depășește orice sentiment uman; sufletul scaldat în lumina de sus nu se mai folosește de limbajul omenesc și de nimic vizibil.

„Este imposibil a trăi fără viață, constată sfântul Irineu; și nu există viață decât prin participare la Dumnezeu și această participare consistă în a-l vedea pe Dumnezeu și a se bucura de plenitudinea sa. Dumnezeu este El însuși viața celor care participă la El. Slava lui Dumnezeu este omul viu, iar viața omului este vederea lui Dumnezeu. Dacă revelația lui Dumnezeu prin creație dă viață tuturor făpturilor care trăiesc pe pământ, cu cât mai mult manifestarea Tatălui prin Fiul va da viață celor care s-au învrednicit să-l vadă⁶¹. Contemplația introduce în această viziune dătătoare de viață. Într-o sinteză minunată, sfântul Maxim Mărturisitorul (secolul VI) explică: „Scopul credinței este adevărata revelare a obiectului său. Și adevăratul obiect al revelației este comuniunea sublimă cu El. Iar această comuniune este întoarcerea credincioșilor la principiul lor ca și la scopul lor și deci săturarea dorinței. Iar săturarea dorinței este stabilitatea în continuă mișcare a doritorilor în jurul obiectului dorit și, deci, eterna bucurie fără separare,

⁵⁷ Guig II Cartuzianul, *op cit.*, 5, *loc cit.* p. 90-91.

⁵⁸ M. Masini, *Iniziazjone...*, p. 98.

⁵⁹ Jean de Fecamp, *Confessio theologica*, PL XI., 935.

⁶⁰ Bernard, *Sermones in Canticum* 28, 8-10, PL CLXXXIII, 926.

⁶¹ Irénée, *Contre les hérésies*, IV, 20, 5. 7; V, 7, 1.

participarea la realitățile divine. Și această participare la lucrurile divine este asemănare a participanților la participat. Și această asemănare este, după energie, identitate a participanților cu participatul; această identitate este îndumnezeirea”⁶².

Termenul de „îndumnezeire” sau „divinizare” este mai des folosit în Biserica Orientală, în timp ce în Occident se utilizează cel de „sfințenie”, ambele expresii vizând aceeași realitate. El a fost introdus la începutul secolului al III-lea de către Hipolit și va reveni frecvent sub pana părinților din secolele IV-V. Prin acest termen autorii nu înțeleg o identificare cu Dumnezeu; el rezumă mai degrabă expresia „participare la natura divină” care apare în Epistola a II-a a sfântului Petru: „Har vouă și pacea să se înmulțească, întru cunoștința lui Dumnezeu și a lui Iisus, Domnul nostru. Dumnezeiasca lui putere ne-a dăruit toate cele ce sunt spre viață și spre bună cucernicie, făcându-ne să cunoaștem pe Cel ce ne-a chemat prin slava Sa și prin puterea sa, prin care El ne-a hărăzit mari și prețioase făgăduințe, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi, scăpând de stricăciunea poftii celei din lume”(2 Pt. 1, 2-4). Apostolul ne invită să ne întoarcem dorința noastră spre cel care poate să o împlinească cu mult mai mult decât așteptarea noastră, făcându-ne participanți la natura sa divină. O astfel de divinizare este împlinirea și termenul credinței care se consumă în iubire⁶³. Astfel, îndumnezeirea ce se face prin har ridică natura noastră, fără ca ea să piardă totuși statutul ei de creatură. Căci comuniunea în Iubire presupune ca să fie menținută distincția persoanelor și chiar a naturilor. Doar Cuvântul este Fiul al lui Dumnezeu prin natură, iar noi dobândim acest statut prin participarea la filiația sa unică transfigurând natura noastră, fără să suprimă condiția noastră de creatură.

Este necesar să subliniem faptul că starea contemplativă a inimii arzătoare nu este perceptibilă sensibil. Este vorba de împinerea credinței și a speranței în iubirea supranaturală de care sufletul nu se bucură decât în profunzimile inimii. Dumnezeu vorbește inimii în ascuns; vocea sa este o suflare ușoară de vânt pentru urechile ființei trupești și psihice, care nu poate să o discearnă printre zgomotele activității sale proprii. Contemplația poate să fie trăită în ariditatea sufletului; și poate chiar în această ariditate se află cea mai curată *contemplatio*: cu totul despuțată de orice satisfacție personală, ea nu mai este decât o simplă ofrandă adusă lui Dumnezeu în abandonul iubirii.

Contemplația nu aparține adevăratei percepții a simțurilor și totuși împărtășește realismul iubirii și al credinței. De aceea nu poate fi descrisă decât pe baza experienței proprii. Se poate spune că etapa *contemplatio* este propriu-zis culmea lui *lectio divina*, care întrece toate capacitățile noastre și este atinsă cu adevărat de acei fericiți care reușesc să intre în secretul vederii lui Dumnezeu, de misticii care anticipează împărăția lui Dumnezeu pe pământ.

Ajungem astfel la termenul ascensiunii scării interioare. Așa cum am precizat încă de la început, nu este vorba de a face din *lectio* și din *contemplatio* două „exerciții” separate, unul pregătindu-l pe celălalt, *lectio* trebuind abandonată pentru a accede la *contemplatio*: cele patru trepte ale scării nu marchează decât o distincție în sânul unicei mișcări de aprofundare continuă a Cuvântului: „Citirea, meditația, rugăciunea și contemplația sunt atât de legate și se servesc una pe alta, cu un ajutor reciproc încât cele dintâi sunt de puțin sau chiar de nici un folos fără cele de pe urmă, iar cele de pe urmă nu pot fi niciodată sau doar foarte arareori dobândite fără cele dintâi”⁶⁴. Într-o manieră concisă am putea să exprimăm *lectio divina* astfel: citind mă rog, rugându-mă contemplan.

Lectio divina este odihnă în Dumnezeu, unde are loc adorația adevărată „în Spirit și Adevăr” (In. 4, 23) și unde Dumnezeu lucrează transformarea noastră interioară, îndumnezeirea noastră. Să-l lăsăm pe Guig Cartuzianul să rezume încă o dată întreagă această experiență: „Mai întâi se ivește ca un fundament citirea și materia îndată ne trimite la meditație. Meditația cercetează mai cu sârguință ceea ce este de dorit și îl găsește și îl arată ca pe o comoară ascunsă; dar cum nu este în stare să-l dobândească prin ea însăși, ne trimite spre rugăciune. Ridicându-se cu toate puterile spre Dumnezeu, rugăciunea cere comoara dorită, suavitatea contemplării. Venind aceasta, răsplătește osteneala celorlalte trei, în vreme ce roua dulcității cerești îmbată sufletul însetat. Din acestea putem deduce că citirea fără meditație este seacă, meditația fără citire este greșită, rugăciunea fără meditație este călduță, meditația fără rugăciune este neroditoare: rugăciunea cu dăruire de sine câștigă contemplația, dobândirea contemplării fără rugăciune este fie rară, fie minunată. (...) Fericit bărbatul al cărui suflet, golit de toate celelalte preocupări, dorește să petreacă pururea în aceste patru trepte, care își vinde tot ce are și cumpără acea țarină în care este ascunsă comoara dorită, adică faptul de a-și face răgaz și a vedea cât de suav este Domnul. Cine este sârguincios pe prima treaptă, precaut pe cea de a doua, devotat pe cea de a treia, ridicat deasupra lui însuși pe a patra, urcă prin aceste sușuri pe care le-a pus în inima sa, din putere în putere până ce-l va vedea pe Dumnezeul dumnezeilor în Sion. Fericit cel căruia i s-a îngăduit să rămână pe această cea mai înaltă treaptă chiar și numai pentru puțin timp și care poate spune

⁶² Maxim Mărturisitorul, Întrebări către Talasius, 59, PG XC, 202.

⁶³ Sfântul Ioan al Crucii dezvoltă și el această temă în *Cântecul spiritual*: Odată ce sufletul este unit cu Dumnezeu, transformat în El, aspiră spre Dumnezeu în Dumnezeu, iar această aspirație este a lui Dumnezeu însuși, căci sufletul este transformat în El. Aici este dovada a ceea ce sfântul Pavel a dorit să spună prin aceste cuvinte: „Iată dovada că voi sunteți fiii săi: Dumnezeu a trimis pe Spiritul Fiului său în inimile voastre care strigă: <<Abba, Tatăl>>”. Iată ce se petrece la cei perfecți. Să nu ne mirăm totuși de faptul că sufletul este capabil de a ajunge la astfel de stare. De vreme ce Dumnezeu îi dă omului farul să devină asemănător lui și unit cu Preasfânta Treime, el devine Dumnezeu prin participare”. *Cantique spirituel*, 38, Seuil, Paris 1947, p. 386.

⁶⁴ Guig II Cartuzianul, *op. cit.*, XIII, *loc cit.*, p. 96.

cu adevărat: iată simt harul lui Dumnezeu, iată contemplanța împreună cu Iacob și Ioan slava sa în munte, iată mă bucur împreună cu Iacob de îmbrățișările frumoasei Rachela”⁶⁵.

III. 5. A cincea etapă: punerea în practică

În mănăstirile primelor secole creștine etapele practicii *lectio divina* se opreau foarte des la *contemplatio*. Călugărul trăia de fapt cu ideea că vocația sa consta în „viața îngerească”, în „trăirea în prezența lui Dumnezeu”, în contemplație.⁶⁶ Însă *lectio divina* trebuie să se concretizeze în *operatio*. Îndemnul Scripturii este clar: „Adu-ți aminte că și tu ai fost rob în Egipt și Domnul Dumnezeuul tău te-a izbăvit de acolo, de aceea îți și poruncesc eu să faci aceasta” (Deut. 24, 18). „Căci porunca aceasta care îți-o poruncesc eu astăzi nu este neînțeleasă de tine și nu este departe. Ea nu este în cer, ca să zici: Cine se va sui pentru noi în cer, ca să ne-o aducă și să ne-o dea s-o auzim și s-o facem? Și nu este ea nici peste mare, ca să zici: Cine se va duce pentru noi peste mare, ca să ne-o aducă, să ne facă s-o auzim și s-o împlinim?” (Deut. 30, 11-13).

Lectio divina trebuie trăită în convingerea că Dumnezeu îmi vorbește mie, mă învață asupra ceea ce este de crezut și de făcut, cerându-mi *ascultarea credinței* (Rom. 16, 26; 2 Cor. 10, 5-6), adică totul în mine să fie un răspuns de credință. Sfântul Grigore cel Mare, adresându-se laicilor, spunea: „Trebuie să înțelegem și să aplicăm la noi înșine ceea ce citim în Scripturi deoarece toată Scriptura este scrisă pentru noi”⁶⁷. Citirea, meditația, rugăciunea și contemplația nu sunt suficiente: este nevoie să ne lăsăm convertiți și să punem Cuvântul în practică. Domnul Isus ne avertizează: „De aceea, oricine aude aceste cuvinte ale mele și le îndeplinește asemenea-se-va bărbatului înțelept care a clădit casa lui pe stâncă. A căzut ploaia, au venit râurile mari, au suflat vânturile și au bătut în casa aceea, dar ea n-a căzut, fiindcă era întemeiată pe stâncă. Iar oricine aude aceste cuvinte ale mele și nu le îndeplinește, asemenea-se-va bărbatului nechibzuit care și-a clădit casa pe nisip” (Mt. 7, 24-26). Iar apostolul Iacob subliniază cu tărie incoerența unei cunoașteri a Cuvântului care nu se deschide spre o autentică practicare a lui: „Fiți împlinitori ai Cuvântului, nu numai ascultători, înșelându-vă singuri. Căci dacă ascultă cineva Cuvântul și nu-l împlinește cu fapta seamănă cu un om care își privește fața firească într-o oglindă; și, după ce s-a privit, pleacă și uită îndată cum era. Dar cine își va adânci privirile în legea desăvârșită, care este legea slobozeniei, și va stăru în ea, nu ca un ascultător uituc, ci ca un împlinitor cu fapta, va fi fericit în lucrarea lui” (Ic. 1, 22-25).

Fiecare din cei care practică *lectio divina* realizează o dimensiune fundamentală a lui *operatio* prin aceea că devine conștient de propriul păcat și se decide spre convertire. Literatura monastică vorbește despre darul lacrimilor ca semn al conștientizării proprii condiții de păcătos și a recunoașterii nevoii de reînnoire spirituală. Plecând de la *lectio divina* Cuvântul lui Dumnezeu pătrunde persoana, o transformă, o scaldă în lacrimi și o orientează spre o viață de caritate fraternală. În mod necesar *lectio* este o citire personală, în sensul că ea implică un element subiectiv: efortul pe care fiecare îl depune pentru a adapta la cazul său personal ceea ce propune Biblia. „Toate aceste lucruri scise în Biblie sunt o oglindă despre voi înșivă” spunea sfântul Augustin⁶⁸. Cititorul este invitat să se autoexamineze dacă este în conformitate cu ceea ce Scripturile îi prezintă; iar dacă nu este, el va depune toate eforturile pentru a deveni. În inima mesajului universal, Maestrul interior ne adresează un mesaj personal și unic pe care fiecare trebuie să-l individualizeze, să-l interiorizeze. Cuvântul nu este destinat doar să ne informeze asupra lui Dumnezeu; el vrea întâi de toate să ne formeze după asemănarea lui Cristos. O astfel de abordare a Cuvântului raportată la viață, deschide la rândul său noi înțelegeri asupra Scripturilor.

„Dacă veți rămâne în cuvântul Meu, sunteți cu adevărat ucenici ai Mei; și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi.” (In. 8, 32-33). Ucenicul este cel care „rămâne”, adică cel care își construiește sălaș în Cuvântul Învățătorului; aceasta semnifică faptul că el colaborează cu harul la transformarea vieții sale, căutând să se ajusteze totdeauna mai mult la acest Cuvânt care pentru el a devenit o oglindă a adevărului său personal, normă a gândirii și activității sale: „tot gândul îl robim, spre ascultarea lui Cristos.” (2 Cor. 5). Ascultarea acestui Cuvânt la care ne îndeamnă apostolul Pavel nu este posibilă decât printr-un proces de impregnare a tuturor facultăților noastre cu Cuvântul care ne convertește progresiv⁶⁹.

Omul devine asemănător cu ceea ce privește, devine ceea ce contemplă sau ceea ce frecventează. *Lectio* este o lectură a lui Dumnezeu cu ochi de mireasă și cu inimă de Biserică; o lectură transformantă ce ne evanghelizează și ne convertește. În măsura în care sufletul se ocupă de lucruri spirituale, preocupările sale devin spirituale și divine. Iată de ce practicarea *lectio divina* trebuie să aibă un loc atât de mare în viața creștinului: „Puneți dar aceste cuvinte ale mele în inima voastră și în sufletul vostru; legați-le ca semn la mâna voastră și să le aveți ca pe o tăbliță pe fruntea voastră.” (Deut. 10, 6).

Prin *operatio* noi suntem chemați să simțim cu Cristos: „Gustați și vedeți că bun este Domnul; fericit bărbatul care nădărduește în El” (Ps. 34-33, 8). Utilizând toate modurile literare, de la cartea juridică la poem, trecând prin povestirea istorică sau exortația profetică, Cuvântul lui Dumnezeu solicită cititorul în toate fibrele afectivității și

⁶⁵ Guig II Cartuzianul, *op. cit.*, XII-XIV, *loc cit.*, p. 96-98.

⁶⁶ L. Bouyer, *Le sens de la vie monastique*, p. 65.

⁶⁷ Grigore cel Mare, *In Ezechielem*, II, 5, 3, PL 76, 986.

⁶⁸ Augustin, *En. In Ps. 33*, III, 1, J.M. Verlinde, *op. cit.*, p. 198.

⁶⁹ J.-Cl. Sagne, *op. cit.*, p. 116.

intelenței lui. Pentru ca să existe cu adevărat „impregnare” și ca această impregnare să transforme viața noastră, sufletul trebuie să experimenteze toate stările interioare ale sfinților din Vechiul și Noul Testament, să reproducă virtuțile acestora, să fugă de viciile păcătoșilor și să imite pocăința lor, într-un cuvânt să practice toată Biblia. Altfel spus, cititorul trebuie să participe intens la tot ceea ce citește, să reînnoiască aceasta în sine, să ia parte, să joace un rol. Ceea ce ne propune Biblia este o istorie care, rând pe rând, trebuie să ne miște, să ne bucure, să ne întristeze; dar în nici un caz nu trebuie să ne lase indiferenți. Aceasta este adevărat pentru întreaga Biblie, care ne oferă ocazia de a practica sfatul sfințului Pavel: „Să aveți întru voi aceleași sentimente care erau în Cristos.” (Fil. 2, 5).

Deci *lectio divina* ne invită la o lectură integrală, o lectură care ne îmbogățește întreaga viață pentru că ea angajează ființa întregă: imaginație, inteligență, afectivitate și acțiune concretă. Sigur că *lectio* nu este răsplătită imediat; este o pasiune de lungă durată. Nu putem să secerăm în ziua următoare însămânțării! Și totuși, cel care perseverează va experimenta curând faptul că o *lectio* oricât de dificilă ar fi, produce rod în viața concretă.

Lectio divina are un rol purificator. Spiritul inspiră Scriptura; iar dacă El inspiră, El „expiră” de asemenea. Scriptura „expiră” viața Spiritului care a inspirat-o, de aceea ea este respirația creștinului. Așa cum oxigenul pe care noi îl respirăm ne purifică sângele, la fel și Spiritul pe care îl inspirăm în *lectio* ne purifică inima și sufletul pentru ca să putem trăi și acționa conform voinței lui Dumnezeu. Cuvântul divin are o dublă acțiune: elimină ceea ce nu vine de la el, în sensul că purifică inima de gândurile străine; comunică adevărata știință a inimii, cea care nu se învață decât devenind adevărat discipol al Cuvântului. Acest Cuvânt posedă o eficacitate suverană pentru a purifica inima. El se va face mai bine înțeles, făcând tot mai disponibilă inima care îl ascultă.

IV. Concluzii

„Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela l-a făcut cunoscut” (In. 1, 18). Spiritualitatea creștină nu poate fi decât o viață în Cristos, o viață în Spiritul Cuvântului inspirat, prin mijlocirea căruia Dumnezeu continuă să se reveleze și să se comunice credincioșilor. Și nu există nici o îndoială că primatul sfințeniei și al rugăciunii nu este de conceput decât pornind de la o *reînnoită ascultare a Cuvântului lui Dumnezeu*.

Conciliul Vatican II a subliniat rolul proeminent al cuvântului lui Dumnezeu în viața Bisericii. De atunci, în mod cert, au fost făcuți pași mari în ascultarea asiduă și în lectura atentă a Sfintei Scripturi. Bibliei „i s-a asigurat onoarea pe care o merită în rugăciunea publică a Bisericii. La ea recurg acum în mare măsură credincioșii și comunitățile creștine și printre laicii înșiși sunt mulți care i s-au dedicat cu ajutorul prețios al studiilor teologice și biblice. Mai ales opera de evanghelizare și de cateheză s-a revitalizat prin atenția față de cuvântul lui Dumnezeu. Trebuie, preaiubiți frați și surori, să se consolideze și să se aprofundeze această perspectivă, chiar prin difuzarea în familie a Bibliei. În special este necesar ca ascultarea cuvântului să devină o întâlnire vitală, după vechea și mereu actuala tradiție *lectio divina*, care permite să se surprindă în textul biblic cuvântul viu care interpelează, orientează, modelează existența. Hrănirea din cuvânt, pentru a fi „slujitorii cuvântului”, în angajamentul de evanghelizare: aceasta este cu siguranță o prioritate pentru Biserică la începutul noului mileniu”⁷⁰.

Scriptura se află în inima Bisericii: Iar voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată, Voi care odinioară nu erați popor, iar acum sunteți poporul lui Dumnezeu; voi care odinioară n-aveați parte de milă, iar acum sunteți miluiți. (1 Pt. 2, 9-10). În limbajul biblic, *Qahal Yahve* ebraic era poporul pe care Dumnezeu îl chemase prin Cuvântul său; *ekklesia tou Theou*, Biserica Noului Testament, este corespondentul acestuia: ea constituie poporul sfânt convocat prin Cuvântul definitiv pe care Dumnezeu îl adresează oamenilor la împlinirea timpurilor. „Biserica nu s-a născut din ea însăși. Dumnezeu în persoană a chemat-o ca *Ecclesia*, adică „chemată” din mijlocul lumii. Dumnezeu însuși a făcut-o să apară prin acest cuvânt care este lansat în Isus Cristos. De aceea, Cuvântul lui Isus Cristos, așa cum mărturisesc apostolii, este steaua care ghidează Biserica. Din acest Cuvânt se reclamă Biserica, pe acest cuvânt trebuie ea să se orienteze fără încetare în obscuritatea și evenimentele acestei lumi”⁷¹. Acest lucru arată că *lectio divina* este, în inima Bisericii, ca practică esențială, garantă a fidelității față de identitatea și misiunea ei și ce consistă a fi în mijlocul lumii sacramentul Domnului, sacrament al Cuvântului întrupat.

Biserica este poporul lui Dumnezeu; Scriptura este Cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, Biserica și Scriptura formează o unitate vie; ele sunt într-o constantă și reală corelație și totul pentru noi este de a trăi din această corelație. „Spiritul și Mireasa spun <<Vino>>”! (Ap. 22, 17): *lectio divina* se înscrie totdeauna în concretul istoriei Bisericii. Creștinul este chemat să mediteze și să anunțe Cuvântul⁷². Este o misiune și o responsabilitate care privesc pe fiecare din noi. Căci „fiecare dintre noi este membru al Trupului unic, insistă cardinalul de Lubac. Fiecare dintre noi, în modestul său loc, este Biserica. Prin fiecare din noi, Biserica trebuie să vestească Evanghelia: trebuie să o vestească la toată făptura. Fiecare dintre noi trebuie să fie, în felul său și după rangul său, un slujitor al Cuvântului”⁷³.

⁷⁰ DV, § 39-40.

⁷¹ H. Kung, *Église*, p. 9-10.

⁷² J. Rousse, *La lectio divina*: un type de re-lecture, *Sources vives*, 57, 1994, 114-121.

⁷³ H. de Lubac, *Meditații asupra Bisericii*, p. 176.

Lectio divina ne depășește infinit; ea este timpul pe care noi îl acordăm lui Dumnezeu pentru ca El să poată, prin puterea Cuvântului său pe care îl primim în viețile noastre, să transforme lumea oamenilor și să recreeze universul. Este corect să spunem că prin și în *lectio divina* credinciosul oferă Cuvântului un punct de unire, de recreare și de mântuire în lumea de astăzi. Iar aceasta este una din cele mai urgente îndatoriri. Noua primăvară a Bisericii profetă de către ultimii pontifi, reînnoirea atât de mult așteptată în urma conciliului Vatican II, nu se va realiza decât printr-o redescoperire a Cuvântului lui Dumnezeu. În situația crizei contemporane care afectează credința, cel mai urgent este de a se întoarce la *Scripturi*, izvorul credinței noastre și conținut al adevăratei rugăciuni. Fără îndoială pentru a ne trezi din somnolența noastră conciliul: „(...) îndeamnă foarte stăruitor pe toți credincioșii, și mai ales pe călugări, ca prin citirea deasă a dumnezeieștilor *Scripturi* să-și însușească <<înalta cunoaștere a lui Isus Cristos>> (Fil. 3, 8), căci, <<necunoașterea *Scripturilor* înseamnă necunoașterea lui Cristos>>. Să se apropie așadar din toată inima de textul sacru, fie prin liturgie, atât de bogată în cuvinte divine, fie prin lectură spirituală, fie prin inițiative organizate sau prin alte metode care astăzi se răspândesc pretutindeni, în mod lăudabil, cu aprobarea și prin grija Păstorilor Bisericii. Să nu uite însă că citirea Sfintei *Scripturi* trebuie însoțită de rugăciune, ca ea să devină un dialog între Dumnezeu și om; căci <<vorbim cu El când ne rugăm și îl ascultăm când citim cuvintele dumnezeiești>>⁷⁴.

Din primele veacuri creștine, această *meditatio* și *oratio* a Cuvântului, primite într-un suflet recules și recunoscător, constituie inima rugăciunii creștine. Deja sfântul Ioan Gură de Aur spunea: „Nu vreau să las să treacă nici o zi fără să vă hrănesc din comoara Sfintelor *Scripturi*”. Spunând aceasta, el nu se adresa călugărilor, ci poporului lui Dumnezeu; apoi adăugă: „Nimeni printre voi să nu spună: eu nu sunt călugăr, eu am soție, copii și sarcina treburilor familiale. Aici este greșeala: tu crezi că citirea dumnezeieștilor *Scripturi* este rezervată doar călugărilor, când de fapt ți-e mai necesară ție. Cel care trăiește în mijlocul lumii și este rănit în fiecare zi are mai mare nevoie de remediu. Dar mai este și un alt rău mai mare decât cel de a nu citi: este cel de a considera citirea vană, inutilă. Atunci când vă veți întoarce acasă, ar trebui să luați *Scriptura* și, împreună cu soția și copiii voștri, să citiți și să repetați împreună Cuvântul ascultat la Biserică”⁷⁵.

„E timpul să pun acum capăt scrisorii mele. Să ne rugăm toți Domnului ca să înmoaie acum piedicile care ne trag înapoi de la contemplarea lui, iar pe viitor să ne ridice cu totul, ducându-ne prin treptele mai sus amintite, din putere în putere, până când vom vedea pe Domnul dumnezeilor în Sion, unde cei aleși vor simți dulceața contemplării dumnezeiești, nu picătură cu picătură, nici cu întreruperi, ci într-un torent de desfătare vom avea necentenit bucuria pe care nimeni nu o va lua de la ei și o pace neschimbată, pacea în ea însăși. Deci tu, fratele meu, dacă îți va fi dat de sus să urci la înălțimea treptelor mai sus zise, adu-ți aminte de mine și roagă-te pentru mine, când îți va fi mai bine. Astfel, <<cortul să tragă la sine cortul și cel ce aude să zică: Vino!>>(Ap. 22, 17)”⁷⁶.

La începutul celui de-al treilea mileniu avem nevoie să revenim să bem de la izvorul Cuvântului, să bem din apele vii ale Spiritului pentru a fi martori credibili ai lui Cristos, adevărată cale pentru fiecare pelerin spre Absolut.

Bibliografie

Surse

- Biblia*, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1994.
Catehismul Bisericii Catolice, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București 1993.
Dictionnaire encyclopédique de la Bible, Brepols, Turnhout 1987.
 J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. I-164, ed. Migne, Athéna 1994.
 J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, tom 1-121, ed. Migne, Paris 1844-1864.

Studii și articole

- H.U. von Balthasar, *Catholique*, ed. Communio-Fayard, Paris 1976.
 P. Beauchamp, *Psaumes nuit et jour*, ed. Seuil, Paris 1980.
 E. Bianchi, *Cuvânt și rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii cu o traducere integrală a scrierilor lui Guig II Cartuzianul*, trad. M.-C. Oros, ed. Deisis, Sibiu 1996.
 L. Bouyer, *Le sens de la vie monastique*, Brepols, Turnhout 1950.
 J. Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, ed. Patmos, Cluj-Napoca 2003.
 Casian Ioan, *Conferințe*, XIV, 9, col. Sources Chrétiennes, n. 54, ed. Cerf, Paris 1958.
 Fr. Francois și Fr. Pierre-Yves, *Méditation de l'Écriture; prière des Psaumes*, col. Vie monastique, no. 5, Bellefontaine 1975.
 J. Gribomont, *Lectio divina, Dictionnaire Encyclopédique du Christianisme Ancien*, t. II, Cerf, Paris 1990, p. 1420-1421
 Ioan Paul II, Audiență generală din 28 martie 2001, *Osservatore Romano* din 3 aprilie 2001.
 Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, trad. A. Rousseau, ed. Cerf, Paris 1984.
 Jean de la Croix, *Cantique spirituel*, 38, ed. Seuil, Paris 1947.
 H. Kung, *Église*, ed. Desclée de Brouwer, Bruges 1968.

⁷⁴ DV, § 25.

⁷⁵ Ioan Gură de Aur, Omilii la Matei, 5, 2, PG LVII, 30.

⁷⁶ Guig II Cartuzianul, *op. cit.*, XV, *loc cit.*, p. 100.

- G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961.
- J. Letellier, Le logos chez Origène, *Revue de Sciences Philosophiques et Théologiques*, 75 (1991).
- V. Lossky, *A l' image et à la ressemblance de Dieu*, ed. Aubier, Paris 1967.
- H. de Lubac, *Exégèse médiévale, les quatre sens de l'Écriture*, ed. Aubier, Paris 1969.
- H. de Lubac, *Histoire et Esprit; intelligence de l'Écriture d'après Origène*, ed. Aubier, col. Théologie no. 16, Paris 1950.
- H. de Lubac, *Meditații asupra Bisericii*, ed. Humanitas, București 2004.
- C. M. Martini, *In principio la Parola*, Centro Ambrosiano di Documentazione e Studi religiosi, Milano 1981.
- M. Masini, *Iniziazione alla lectio divina*, ed. Messaggero, Padova 1988.
- J. Meyendorff, *Saint Gregoire Palamas et la mystique orthodoxe*, col. Maîtres spirituels, n. 20, ed. Seuil, Paris 1959.
- Origen, *Epistola către Grigore taumaturgul*, 4, col. Sources chrétiennes n. 148, ed. Cerf, Paris 1969.
- Ch. Perrot, La lecture de la Bible dans la synagogue au premier siècle de notre ère, *La Maison-Dieu*, 126 (1976),
- J. Rousse, *La lectio divina*. un type de re-lecture, *Sources vives*, 57, 1994
- J. Rousse, *Lectio divina* et lecture spirituelle, *Dictionnaire de Spiritualité*, vol. IX, 1976, col. 470-510
- J.-Cl. Sagne, *Traité de théologie spirituelle*, col. La Vie Spirituelle, ed. Châlet, Paris 1992,
- G. Segalla, *Panorama storica del NT*, ed. Queriniana, Brescia 1984
- Chariton de Valamo, *L'art de la prière*, col. Spiritualité Orientale n. 18, Abbaye de Bellefontaine, Bégerolles-en-Mauges 1976.
- J. M. Verlinde, *Initiation à la lectio divina*, ed. Parole et Silence, Paris 2002.
- G. Vermes, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, The Penguin Press, London & New York 1997.
- A. de Vogue, La lecture quotidienne dans les monastères, *Collectanea Cisterciensia*, 51, 1989.